

Acceptar normes i límits des de les primeres edats

M. Luisa García Rodríguez i M. Cristina Lahora

Sovint, constatem que el desenvolupament de les criatures es veu frenat per la manca de normes i límits. Una ineludible funció de l'escola infantil consisteix a oferir orientacions a les famílies perquè sàpiguen afrontar les seves pròpies responsabilitats educatives. Per fer-ho, s'utilitzaran paraules senzilles i fàcils de comprendre per part de la majoria de pares i mares.

Paraules clau: normes i límits, desenvolupament infantil, hàbits, sistema nerviós, ambient afectiu, frustració.

Si entenem per *educar* formar persones amb determinades característiques desitjables i acceptem que aquesta acció comporta una gran responsabilitat, a més de posar en joc intel·ligència, afecte, esforç, temps i constància; podem afirmar que educar, sense cap mena de dubte, paga la pena, perquè comporta un incalculable benefici per al desenvolupament de la pròpia persona, per a la seva família, tot el seu entorn i la societat en general.

Mai no és massa aviat per començar el procés educatiu. Abans del naixement, comença una cursa contra rellotge per aprofitar els períodes crítics o els moments més favorables per aconseguir tipus distints d'aprenentatge.

Algunes fites per assolir poden ser les següents: desitgem persones felices, capaces d'experimentar afectes i transmetre sensacions positives; autònomes, per conduir-se a si matei-

xes i actuar amb llibertat, i estables, que sàpiguin mantenir un equilibri emocional i psicològic.

La pregunta «qui ha de portar a terme aquesta tasca?» cal respondre-la amb rotunditat afirmant que la família és indispensable en l'educació i que, atès que l'escolarització és solament una part de l'educació, la funció de l'escola és de col·laboradora.

Què cal fer per educar?

Considerant que l'educació té molta part d'art i que la pedagogia —ciència de l'educació— no és una ciència exacta, esdevé difícil oferir fórmules aplicables a tots els casos amb resultats segurs. Per contra, s'han de tenir presents les particularitats i la diversitat de situacions i de circumstàncies que poden exercir algun tipus d'influència en aquest llarg aprenentatge —l'aprenentatge de l'ofici d'ésser humà— sens dubte difícil, amb una possible part de somnis i de sorpreses a què es refereix Cunqueiro (1991) a la presentació del seu llibre *Las mocedades de Ulises*.

Hi ha, això no obstant, pautes clares per guiar la figura educadora i pistes orientades a realitzar el treball directe amb les nenes i els nens per conduir-los vers el control de l'autonomia progressiva. Analitzem-les breument i individualment.

Proporcionar un ambient afectiu

D'acord amb la interpretació de Maturana (2001), biòleg i neurofisiòleg dels processos cognitius, les persones humanes som éssers biològicament amorosos com un tret de la nostra història evolutiva. El món emocional és el més íntim i sagrat de la persona.

Goleman (1998, p. 307), en referir-se al començament de la vida, expressa: «[...] en aquest període clau, l'aprenentatge, especialment l'aprenentatge emocional, té lloc més ràpidament que mai». Segons Rodríguez Delgado (2001, p. 121), «una gran part del que s'aprèn en els primers mesos i anys d'existència queda emmagatzemat en el sistema límbic central i apareixen més tard com a "intuïcions", "desitjos", "creences" i "emocions" que modulen i acolorixen les reaccions, tant les conscients com les subconscients».

Com té lloc aquest procés? El bebè, que posseeix una gran sensibilitat pel que fa als afectes, estableix un diàleg continu, ràpid i silenciós amb la seva mare o figura d'afecció. Imita, somriu, badalla, gira el cap..., sense trencar el seu enllaç amb la mirada maternal.

L'efecte d'aquest procés psiconeurofisiològic sobre el desenvolupament de la personalitat és molt profund, atès que provoca un augment dels sentiments positius necessaris per prosseguir el desenvolupament emocional i cognitiu.

En aquest període sembla que es dibuixa el mapa dels aspectes del món que seran rellevants per a la persona. És quan s'absorbeixen els criteris de religiositat, moralitat i idees polítiques de l'entorn familiar.

Oferir un model vàlid per imitar

El psicòleg de tendència cognitivoconductual Albert Bandura va estudiar com molts

dels aprenentatges infantils tenen lloc a través de l'observació i la imitació del comportament d'una altra persona que serveix de model. Les criatures gaudeixen imitant i simulant la realitat. La imitació comporta un procés continuat d'interaccions amb les persones imitades, en contextos altament emocionals. D'això, se'n dedueix fàcilment que eduquem amb el nostre exemple i que és més influent la nostra conducta que no pas les nostres paraules.

L'educadora de l'escola infantil esdevé un model per als infants, tant en aspectes sense importància com en uns altres de més transcendents. La influència que exercim en les criatures està demostrada. En assumir el nostre rol, amb les mateixes paraules, el mateix to i fins i tot la mateixa manera d'estar, no imiten superficialment, sinó que estan fent un pas cap a la interiorització, cap a l'assimilació d'una actuació concreta en una situació concreta, la qual cosa els prepararà per situar-se en contextos distints i posar en pràctica el que han anat assumint a l'escola, de vegades sense adonar-se'n: respecte, tolerància, normes, etc.

Facilitar l'increment de la intel·ligència

Kovacs (2006) i Rodríguez Delgado (2001), autoritats en aquest camp, ens aporten les conclusions de la seva investigació, que les resumim a continuació.

Fonamentació biològica

Som un cos i una ment amb unes característiques determinades. Totes les funcions humanes tenen una base biològica. L'aprenentatge recolza en el sistema nerviós central, especialment en les funcions cerebrals, que són la seu de l'especificitat de l'ésser humà. Un objectiu bàsic de l'educació és desenvolupar al màxim aquestes funcions. Per aconseguir-

CRISTINA ELORZA

ho, cal tenir en compte les pautes per les quals es regeix el funcionament del cervell infantil i els mecanismes que incideixen en el seu creixement i maduració al llarg dels primers anys.

Funcionament del cervell infantil

Les neurones infantils desenvolupen prolongacions que les connecten entre si, en modelen el funcionament segons la informació rebuda de les altres persones, que procedeix tant del medi intern com de l'extern, i arriben a augmentar de tal manera que el volum del cervell es duplica en els primers anys de vida, en assimilar tant nutrients com informació.

El sistema neuronal permet que un grup de neurones connectades entre elles treballi en equip o en circuit. Com més gran sigui el nom-

bre de connexions neuronals, més elevat serà el grau de complexitat d'aquest circuit, més nombroses i matisades les influències sobre una mateixa funció i més habilitats en rebran el suport.

La facilitat per establir connexions és més gran com més petita és la persona i a partir de certa edat és impossible establir aquestes connexions. Existeix actualment evidència científica per afirmar que l'educació, en propiciar experiències enriquidores durant els set primers anys de vida, influeix de manera decisiva en el desenvolupament de l'estructura orgànica del cervell. Els estímuls de l'entorn són capaços d'induir el desenvolupament de les perllongacions de les neurones i l'establiment de les connexions entre elles, amb la qual cosa augmenta el pes i el volum de l'àrea cerebral estimulada.

Pauta educativa en relació amb les característiques del sistema nerviós

La pauta educativa consisteix a potenciar les funcions en les quals participen els circuits formats, tenint cura d'entrenar cadascuna de les àrees cerebrals amb propostes d'activitats de diversos tipus: sensorial, motor, esportiu, artístic, etc. El programa d'estimulació ha de ser establert seguint el ritme de maduració cerebral. Quan existeixi una estructura, cal aplicar-hi estímuls que fomentin les connexions de les seves neurones entre si i amb les altres. Un cop constituïdes les connexions, cal fer-les funcionar perquè no s'atrofïin i permetre que les connexions establertes es mantinguin.

Les primeres fases de desenvolupament coincideixen amb la vida intrauterina i els primers mesos de vida. En aquesta època, l'estimulació ha de ser de tipus sensorial.

Per orientar la conducta infantil, convé adoptar una estructura molt senzilla de comprendre, tenint en compte les fites que es pretenen assolir i fer provisió de fermesa per mantenir-la. Ser subjecte de drets —recollits a la Convenció dels Drets de l'Infant de 20 de novembre de 1989— és compatible amb el fet de ser-ne també de l'exigència que comporta l'educació. Hi ha algunes coses que cal fer-les sempre (treballarem adquisició de bons hàbits); unes altres, de vegades, segons els moments, els llocs o les circumstàncies (respecte a normes i límits), i unes altres, mai, encara que es desitgi intensament (tolerància a la frustració).

Adquirir bons hàbits

A l'etapa d'educació infantil és quan s'han d'adquirir els hàbits que orientaran en gran part la conducta que es manifestarà al llarg de tota la vida i que contribuiran a evitar un nombre molt important de dificultats. Encara que

demani esforç crear-los, després es practicaran amb facilitat.

S'insistirà fonamentalment en els que tinguin relació amb la cura d'un mateix i la salut, com ara els nutricionals, d'higiene, de descans i posturals; també en els implicats en la realització de tasques, com ara els d'ordre, treball i manteniment de l'atenció, i, per descomptat, en el respecte a les persones, les seves activitats o produccions, com també a les normes establertes en cada context.

Acceptar normes i límits

La família és la responsable d'ajudar, des d'edats primerenques, a comprendre i acceptar els límits, atès que les criatures han d'aprendre l'habilitat d'autocontrolar-se. A partir de l'any, una tasca important de pares, mares i persones educadores és «posar límits. Les persones educadores de primera infància veiem sovint criatures que no han tingut límits i se senten perdudes i angoixades», ens informa Gómez Mayorga (2009, p. 11).

Aquests límits han de ser decidits per les persones adultes pensant en la seguretat, atès que, en aquestes edats, l'egocentrisme impedeix que puguin ser consensuades. Han de deixar clar què és el que cal fer perquè el comportament sigui adequat a les exigències de l'entorn i què passaria en cas que la norma fos incompleta. Es referiran exclusivament a la conducta, mai a l'expressió de sentiments.

A l'aula, les normes han de ser molt precises. Es fa saber a les criatures que han de recollir el material després d'utilitzar-lo, que el lloc de córrer és el pati i que es pot sortir quan hi hagi permís, etc. Saben, també, que cal observar si algun company o alguna companya necessita ajuda..., i ajudar-lo. Aquestes normes de l'aula es fan explícites al començament del

dia i en els moments que calgui. Si veiem que un infant corre dins de classe, li explicarem les conseqüències que la seva acció pot comportar: fer caure una altra criatura, fer malbé material, prendre mal, etc., però també li direm que és quelcom que hem decidit perquè tots estiguem bé, perquè la norma es té en compte per procurar el benestar comú.

La vida de l'escola infantil afavoreix l'assimilació de normes i ajuda a comprendre la necessitat que existeixin. En cas de no complir-les, en determinades circumstàncies poden observar-ne la conseqüència lògica; en d'altres, hauran de reparar el mal causat; etc. Som conscients que, des d'aquestes primeres etapes, estem contribuint a crear-los un marc que els possibilitarà reconèixer les normes i respectar-les, amb la qual cosa se situaran amb seguretat en qualsevol context social. Per això hem de mantenir la consistència necessària per exigir el compliment de les normes.

Algunes investigacions han demostrat que des dels divuit mesos —fins i tot abans— ja existeix la capacitat de pertorbar intencionadament les mares, la qual cosa significa la capacitat de gaudir saltant-se prohibicions, enganyant deliberadament i temptejant per comprovar fins on es poden infringir les regles.

Tolerar la frustració

Els impulsos i els desitjos no satisfets poden produir una sensació de buit anomenada frustració que afectarà el nostre alumnat moltes vegades al llarg de la seva vida. Una bona educació haurà d'ensinistrar els infants perquè la puguin suportar. Respecte a aquesta qüestió, són aclaridores les paraules de Díez Navarro (1999, p. 40):

[...] la resistència a la frustració és un llarg aprenentatge [...] Permetre que els desitjos

que tan ferventment se senten passin tantes vegades de llarg és dur, i cal anar-ho assimilant molt a poc a poc. Començant en la família, el «no» s'ha d'anar coneixent un dia rere un altre: amb el test que no es pot tocar, el foc on no es pot acostar, etc.

Moltes d'aquestes fites es persegueixen alhora. Un exemple concret del treball que es realitza en aquesta línia a l'escola infantil es pot observar en el cas d'un nen que tenia problemes amb el menjar. S'expressava de la manera següent quan parlava al seu nino en un to que convidava a menjar:

Tasta'l una mica, i després una mica més... Així et començarà a agradar.

Què se'n pot deduir, d'aquesta observació? En primer lloc, no hi ha dubte que aquest nen havia captat el respecte amb què el tractava la persona educadora, aspecte reflectit en el contingut del missatge i en el to emprat, i que estava aprenent per imitació aquest estil de tracte cap a les persones.

També estava descobrint que, lamentablement, les preferències per determinats aliments disten molt de coincidir amb les necessitats del nostre cos. Estava adquirint els importantíssims hàbits nutricionals que li permetrien tenir cura de la seva salut tot gaudint de l'alimentació equilibrada que aleshores se li oferia. I, finalment, estava respectant la norma de prendre els aliments disponibles i aconsellables —encara que li agradessin poc—, sense donar peu a capricis.

Concloent, si les persones que hem d'educar són com esponges, especialment pel que es refereix a estímuls afectius, i com a mones d'imitació, es troben en la fase més propícia per al desenvolupament de la intel·ligència i per adqui-

rir bons hàbits, necessiten normes i límits que els donin seguretat, a més de fer-se tolerants a la frustració per arribar a ser feliços. Informem-ne puntualment les famílies i treballem de manera col·laborativa en una mateixa direcció, ja que remem en el mateix vaixell vers un destí comú: aconseguir el domini de l'ofici d'ésser humà, amb la possible part de somnis i de sorpreses.

HEM PARLAT DE:

- Educació afectiva i emocional.
- Autoestima.
- Educació familiar.

Referències bibliogràfiques

DÍEZ NAVARRO, C. (1999): *Un diario de clase no del todo pedagógico*. Madrid. Ediciones de la Torre.

CUNQUEIRO, Á. (1991): *Las mocedades de Ulises*. Barcelona. Destino.

GOLEMAN, D. (1998): *Inteligencia emocional*. Barcelona. Kairós.

GÓMEZ MAYORGA, C. (2009): «No, porque te quiero». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 388, p. 11.

KOVACS, F. (2006): *Guía para una educación inteligente. Hijos mejores*. Barcelona. Martínez Roca.

MATURANA, H. (2001): *Emociones y lenguaje en educación y política*. Montevideo. Dolmen.

RODRÍGUEZ DELGADO, J.M. (2001): *La mente del niño: Cómo se forma y cómo hay que educarla*. Madrid. Aguilar.

María Luisa García Rodríguez

Universitat de Salamanca

malugaro@usal.es

María Cristina Lahora Pérez

Universitat del País Basc. Vitòria-Gasteiz

goizargi57@yahoo.es

Aquest article fou rebut per *Guix d'Infantil* el mes de juliol de 2009 i acceptat el mes de juny de 2010 per ser-hi publicat.